

[מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"]

נאמר בתורה ויקרא כג - "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת מִיּוֹם הַבְּיָאָכֶם אֶת עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה: עַד מִמִּקְרַת הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה"

נחלקו הראשונים – בדין אדם ששכח ולא ספר בלילה וביום, האם יכול להמשיך למנות בברכה:

לבה"ג (הובא בתוס' במסכת מגילה דף כ"ב ד"ה כל) – אדם ששכח ולא ספר בלילה וביום **לא ימנה עוד בברכה**, מכיון שאין כאן **"תמימות"**.

אולם התוס' במסכת מנחות סוף דף ס"א – כתבו על דברי הבה"ג שהם **"תימה גדולה הוא ולא יתכן"**, משמע שלדעה זו, אם שכח ולא ספר בלילה וביום, **ימשיך לספור ספירת העומר בברכה**, מכיון שספירת כל לילה ולילה היא **מצוה בפני עצמה**.

השו"ע (בסי' תפט סעי' ח) פסק להלכה כבה"ג – שספירת העומר בכל הלילות היא **מצוה אחת**, משום שנאמר **"תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה"**, ואם שכח לברך באחד מימי הספירה בלילה וביום, סופר בשאר ימים בלא ברכה, מכיון שלא קיים את המצוה בשלמותה, ואינו יכול להמשיך ולברך על הספירה.

ונראה שנפקא מינה נוספת למחלוקת זו **תהא בדין קטן שנעשה גדול בימי ספירת העומר – האם רשאי להמשיך ולספור את ספירת העומר בברכה?**

לכאורה – לדעת התוס' במסכת מנחות – כיון שספירת העומר בכל לילה זו **מצוה בפני עצמה**, קטן שהגדיל **יוכל לספור בברכה**. אולם עיקר השאלה היא לדעת הבה"ג – שבעיני "תמימות תהינה", האם קטן שהגדיל יוכל להמשיך לספור בברכה?

[כלומר האם אנו מחשיבים את מה שספר בקטנותו לספירה, שיכולה להצטרף למה שסופר בגדלותו לספירה שלמה שמאפשרת לו להמשיך ולברך בגדלותו, או שלא ניתן להחשיב את הספירה בקטנותו, ומימלא לכשגדל לא יוכל להמשיך לספור בברכה, כיון דאע"פ שבפועל ספר בקטנותו, זה נחשב כאילו לא ספר]

הגמרא בסוכה כ"ב – דנה בדין גר שנתגייר **בינתים** [במהלך חג סוכות] **וכן קטן שנתגדל בינתים** [במהלך חג סוכות] האם הם חייבים בסוכה, ומובא שלדעת רבי אליעזר הם **חייבים** בסוכה והוא לומד זאת מהפסוק **"כָּל הָאֶזְרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַסֹּכֹת"** (ויקרא כג). ולפיכך **לכאורה דין ספירת העומר יהיה כדין סוכה, וכשם שקטן שהגדיל בסוכות חייב בסוכה, ה"ה שקטן שהגדיל בימי ספירת העומר - יהיה חייב בספירה ואף יברך**.

אולם בשו"ת פרי הארץ¹ (חלק ג' סי' א) **והביאו להלכה מרן החיד"א בברכי יוסף** (או"ח סימן תפט ס"ק כ') - כתב **קטן שהגדיל תוך ימי העומר**, וכן גר שנתגייר בתוך ימי העומר, ... כל אלו **מונים שאר ימים בלא ברכה**. ואין לדמות את דין ספירת העומר לסוכה, מכיון שסוכה כל יום ויום היא מצוה בפני עצמה, ואין יום אחד תלוי בחברו, לכן קטן שהגדיל חייב בסוכה. אולם שונה דין ספירת העומר – שנאמר **"תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה"**, וכל החמישים יום **אגודים זה בזה**, ולפיכך קטן שהגדיל באמצע הספירה, הואיל ובתחילה היה פטור מהספירה, לכן אף מכאן והלאה לאחר שהגדיל פטור מהספירה, ואינו רשאי לברך על הספירה.

¹ שו"ת פרי הארץ לגאון רבי ישראל מאיר מזרחי.

[מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"]

**ונחלקו האחרונים האם דין פרי הארץ מיירי בקטן שלא ספר בקטנותו – שרק אז אינו יכול לברך על הספירה
 משהגדיל, או אף שספר בקטנותו – דאינו יכול לספור בברכה משהגדיל:**

השערי תשובה (סימן תפט ס"ק כ) – העמיד שדין פרי הארץ שקטן שהגדיל תוך ימי העומר, שסופר את שאר הימים בלא ברכה - מדובר בקטן שלא ספר בתחילת ימי הספירה, אך קטן שספר בתחילה ואח"כ הגדיל – יכול להמשיך לספור בברכה, וכן פסקו: ערוך השולחן (סי' תפט אות טו), הספר תורה תמימה (ויקרא כג אות נד)², שו"ת להורות נתן (ח"א סוף סי' כו), שו"ת משה האיש (סי' מג), ובספר מועדים כהלכה עמ' רצה. הרב צבי פרנק (בשו"ת הר צבי או"ח ח"ב סי' ע"ו), כף החיים (סי' תפט ס"ק צד), וע"ע בספר חנוך לנער (סוף פרק ב), שכתב ד' טעמים לקטן שהגדיל שיוכל להמשיך לספור בברכה.

וכן פסק הרב בן ציון אבא שאול (בשו"ת אור לציון ח"א סי' ל"ו) – שקטן שהגדיל בימי הספירה, אם ספר בימים שקודם שהגדיל כראוי מידי יום ביומו, ממשיך וסופר בברכה גם בגדולתו מכיון שנאמר בתורה "וספרתם לכם ממחרת... שבע שבתות תמנימה תהינה..."³, תמימות רצונו לומר שלמות, וכיון שקטן זה ספר בקטנותו, זה מצטרף לספירה בגדולתו, ויכול להמשיך לספור בברכה לכשיגדל. ואף אם נאמר שאין להחשיב את מה שספר בקטנותו, מכל מקום יש צד לחיובו בספירה מדין חינוך כשגדל באמצע הספירה. **וכן פסק הגר"מ אליהו** (בספר הלכות חגים פרק כ' סעי' לו).

אולם הגר"ע יוסף (בשו"ת יביע אומר ח"ג סי' כח, וביחודה דעת ח"ג סי' כט) – דחה את העמדתו של השערי תשובה בשו"ת פרי הארץ, הנה השערי תשובה לא ראה במקורם של דברים, כי המעיין בספר פרי הארץ הני"ל, ישר יחזו פנימו שסובר שאפילו אם ספר יום יום, ולא החסיר כלל, אף על פי כן מאחר שהיה פטור מהמצוה לפני שהגדיל, אין בספירתו ולא כלום, ומיד כשהגדיל ונתחייב במצות, והוא מוזהר על איסור ברכה לבטלה, צריך להפסיק לברך על מה שיספור מכאן ולהבא.

ועוד דכן מבואר מהגמ' בראש השנה דף כ"ח ע"א (ע"ש בשו"ת) וכן דמוכח מגמ' מהמר"ם בן חביב ועוד ראשונים שכל מה שקטן עשה בקטנותו לא נחשבת עשייתו לכולם³, מכיון שמה שעשה הוא מדין חינוך המוטל על האב, אבל הקטן עצמו פטור מהמצוות, ואין בספירתו ולא כלום, ונמצא שאין כאן "תמימות", כדין מה שפסק השו"ע בסי' תפ"ט לגבי מי ששכח לברך באחד מימי הספירה שממשיך לספור בלא ברכה, הוא הדין לגבי קטן אף שספר בקטנותו מידי יום ביומו, אינו יכול לספור עוד בברכה לאחר שיגדיל, שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ומיום שנעשה בר מצוה, ימשיך לספור בכל יום בלי ברכה. [תשובת יחוה דעת בשלמותה – ראה בעמ' הבא]

המסקנה להלכה בדין קטן שהגדיל באמצע ימי ספירת העומר:

לשערי תשובה, שו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' רסט), ושו"ת כתב סופר (או"ח סי' צט), כף החיים, הרב צבי פרנק, אור לציון וגר"מ אליהו – אם הקטן ספר מדי יום ביומו, ימשיך לספור בברכה לכשיגדיל.

אולם לדעת האבני נזר (ח"ב סי' תקלט), שו"ת שערי דעה (ח"א סי' כד) גר"ע יוסף - אף שספר בקטנותו, מידי יום ביומו, אינו יכול לספור עוד בברכה לאחר שיגדיל, שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ומיום שנעשה בר מצוה, ימשיך לספור בכל יום בלי ברכה, [ויבקש מגדול שיתכוון להוציאו ידי חובתו בברכה].⁴

² וראה לקמן בראיה שהביא לכך מיבמות סב/א.

³ ונראה שלחולקים על כך ניתן להביא ראיה ממש"כ הרב רבי ברוך אפשטיין בספר תורה תמימה (פרשת אמור פרק כג אות נד) – וז"ל: "... אך בקטן י"ל דמה שספר בפטור מצטרף לענין שיהיו תמימות. ויש להביא ראיה לזה מיבמות סב/א היו לו בנים לעכו"ם בהיותו עובד כוכבים ונתגייר פטור מפריה ורביה, ואע"פ שבשעה שהיה עובד כוכבים לא היה עליו מצות פריה ורביה, דבני נח אין מצווים על זה".

⁴ ברם כיוצ"ב נחלקו בדין קטן שהגדיל בתוך שבעה או בתוך שלשים למות קרובו – האם חייב באבלות, ראה יו"ד סי' שצו סעי' ג', וסיכום העניין בספרנו "עיקרי השולחן" הלי אבלות עמ' 371-372.

[מאת הרב משה כהן – ראש מפעל "עיקרי השולחן"]

להלן תשובת הגר"ע יוסף בשו"ת יחוה דעת חלק ג סימן כט

שאלה: קטן שהגדיל בתוך ימי הספירה, האם רשאי להמשיך לספור ספירת העומר בברכה?

תשובה: במסכת ראש השנה (דף כ"ח ע"א) מבואר, שהעושה מצוה בזמן שהוא פטור ממנה, וחזר ונתחייב בה, חייב לחזור ולקיים אותה. וכן פסק הרמב"ם (בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה הלכה ג') וזו לשונו: **האוכל כזית מצה בליל פסח, והוא נכפה בעת שטותו, שפטור הוא אז מכל המצות, ואחר כך נתרפא, חייב לחזור ולאכול אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות ע"כ.** וכן פסק מרן בשולחן ערוך /א"ח/ (סימן תע"ה סעיף ה'). וכתב הגאון מהר"ם בן חביב בקונטרס יום תרועה (ראש השנה כ"ח ע"א) **שהוא הדין לקטן שעשה מצוה והגדיל, הואיל ועשאה בזמן שהיה פטור, כל מה שעשה לא נחשבת עשייתו לכלום, וחייב לחזור ולעשותה בברכה ע"כ.** ואף על פי שיש מצות חינוך מדברי סופרים לקטן, אין המצוה מוטלת אלא על האב, וכמו שפירש רש"י בברכות (דף מ"ח ע"א), וכן כתבו הרמב"ן במלחמות ברכות פרק ג' (דף כ"ב ע"ב), והריטב"א והמאירי במגילה (דף י"ט ע"ב), והר"ן בקידושין (דף ל"א ע"א). ומרן הכסף משנה (בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה הלכה י') כתב שכן דעת הרמב"ם. ובשו"ת חקרי לב (חלק אורח חיים סימן מ"ה) הוכיח שכן דעת רבינו משה מקוצי בספר המצות גדול (הסמ"ג). וכן מתבאר בירושלמי (סוף פרק ג' דראש השנה). **וכן הסכימו הרבה אחרונים, ומהם: הפרי מגדים (בפתיחה כוללת אות כ"ח), והישועות יעקב (סימן רע"ג סק"א), ובשו"ת חלקת יואב (חלק אורח חיים סימן א'), ובשו"ת צפנת פענח (סימן ק"ה), ובספר ברכת ראש על מסכת ברכות (דף כ"ב ע"ב), ובשו"ת אמרי בינה (דיני שבת סימן י"א) ועוד.** נמצא לפי זה שכל מה שהקטן קיים מצות ספירת העומר, אינו אלא מתורת חינוך, ולא מתורת חובה המוטלת עליו, ורק כשהגדיל ונעשה בר מצוה נתחייב בכל המצות. ומעתה לדעת בעל הלכות גדולות שהובא בתוספות מגילה (דף כ"ב ע"ב) שבמצות ספירת העומר צריך להיות תמימות, כמו שכתוב בתורה שבע שבתות תמימות תהינה, ואם לא ספר יום אחד מימי הספירה, שוב אינו סופר בברכה. וכן כתבו הראב"י (סימן תקע"א), והאור זרוע חלק א' (סימן שכ"ט), וכן כתב רבינו יהודה עניו, רבו של השבולי הלקט, בפירושו לפסחים (עמוד ס"ח). וכן פסק מרן השולחן ערוך /א"ח/ (סימן תפ"ט סעיף ח'), שאם שכח לברך ולספור באחד מהימים, בין ביום הראשון בין בשאר ימים, מכאן ואילך סופר בלא ברכה. וכן הסכימו האחרונים. **לפי זה אף על פי שספר הנער בקטנותו, כיון שהיה אז פטור מהמצות, אין ספירתו ולא כלום, ונמצא שאין כאן תמימות, לפיכך סופר מיום שנעשה בר מצוה בלא ברכה.** וכן פסק במפורש הגאון רבי ישראל מאיר מזרחי בשו"ת פרי הארץ חלק ג' (סימן א'), והביאו להלכה מרן החיד"א בברכי יוסף (סימן תפ"ט). וכן פסק הגאון רבי חיים פלאגי במועד לכל חי (סימן ה' אות ח'). ומה שפירש השערי תשובה כוונת הפרי הארץ שזהו דוקא כשהנער החסיר לספור לפני שיהיה בר מצוה, אבל אם ספר בכל יום ולא החסיר אף יום אחד, רשאי לספור בברכה גם לאחר שהגדיל, הנה לא ראה במקורם של דברים, כי המעיין בספר פרי הארץ הנ"ל, ישר יחזו פנימו שסובר שאפילו אם ספר יום יום, ולא החסיר כלל, אף על פי כן מאחר שהיה פטור מהמצוה לפני שהגדיל, אין בספירתו ולא כלום, ומיד כשהגדיל ונתחייב במצות, והוא מוזהר על איסור ברכה לבטלה, צריך להפסיק לברך על מה שיספור מכאן ולהבא. וכן כתב הגאון הרי"מ מגור בעל חידושי הרי"מ, והוכיח כן מדברי הרמב"ם הנ"ל, שהאוכל מצה בזמן שהיה חסר דעת, ונתרפא, חייב לחזור ולאכול מצה. והובאו דבריו בספר ציונים לתורה (דף י"ד ע"א). **והן אמת כי בשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן רס"ט) רוח אחרת עמו, ודעתו שהקטן שהגדיל בתוך ימי הספירה יכול להמשיך לספור בברכה, וכן העלה בשו"ת כתב סופר (חלק אורח חיים סימן צ"ט).** וכן כתב הרב רבי ברוך אפשטיין בספר תורה תמימה פרשת אמור (פרק כ"ג אות נ"ד). וראה עוד במנחת חינוך (מצוה ש"ו) שמסתפק בזה. **אולם העיקר להלכה כדברי הפוסקים הנ"ל שאינו יכול לספור עוד בברכה.** וכן העלה האבני נור בחלק ב' (סימן תקל"ט). וכן כתב בשו"ת שערי דעה חלק א' (סימן כ"ד). וראה עוד בזה בחידושי הגאון רבי עקיבא איגר לאורח חיים (סימן קפ"ו), ובשו"ת אמרי בינה (חלק אורח חיים סימן ט"ו), ובחזון איש הלכות ברכות (סימן כ"ח אות ה'), ובשו"ת מנחת אלעזר חלק ג' (סימן ס'), ובשו"ת הר צבי חלק ב' (סימן ע"ו). **ומאחר שכלל גדול בידינו ספק ברכות להקל, יש להורות לקטן שהגדיל בימי הספירה שיפסיק מלברך, וימשיך לספור בכל יום בלי ברכה.** ובשנה האחרת יקיים המצוה בשלמותה בברכה. ועליו תבוא ברכת טוב.